

Keitä me olemme ja mihin menemme? Keskiluokan tila psykohistorian tutkijan silmin

■ **Juha Siltala: Keskiluokan, nousu, lasku ja pelot. Helsinki, Otava. 2017. 494 s.**

Edesmenneen laulajan Reijo Frankin yhden CD:n ja yhden kappaleen nimi on *Monella menee hyvin*. Keskiluokallakin meni vielä ennen 2008 alkanutta finanssikriisiä hyvin. Silloinhan Suomessa vietettiin toisen kerran kulutusjuhlaa ja 1980-luvun juppikulttuurin elvytystä. Olimmehan me – tai ainakin enemmistö suomalaisista – paljolti Nokian ja ICT-alan vetäminä nousseet uudelleen jaloille 1990-luvun lamasta. Entäs nyt? Miten keskiluokalla, joihin enemmistö suomalaisista vielä tänään kuuluu, menee?

Suomen historian professori Juha Siltalan lähes viisisataasivuinen järkälemäinen kirja selvittää tilastoihin, sosiaalisen median keskustelujen analyysiin sekä poliittiseen psykologiaan että talous- ja yhteiskuntatieteelliseen kirjallisuuteen tukeutuen keskiluokan menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuuttakin. Mitä keskiluokalle ja keskiluokkaiselle elämäntavalle on tapahtunut ja tapahtumassa?

Keskiluokan nousu, lasku ja pelot on paljolti jatkoa Siltalan suurta huomiota saaneelle teokselle *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* vuodelta 2004. Tässä kirjassa Siltala jäsensi sitä, kuinka pääomien globaalien vapauttamisen liikkeelle sysäämä ”turbokapitalismi” on nakertanut turvallisuutta ja hallittavuutta vuosituhannen vaihteen ”uudessa työelämässä”.

Nyt arvioitavan kirjan mukaan työelämän huonontuminen on jatkunut. Siltala katsoo, että nykyään suomalaisesta työvoimasta yksi kolmannes on epävarmassa työmarkkina-ase-

massa ja vain kaksi kolmasosaa suhteellisen varmassa työmarkkina-asemassa. Huonossa asemassa ovat ennen muuta työttömät, joita on valtionvarainministeriön laaja-alaisen määritelmän mukaan nykyään noin 15 prosenttia työvoimasta. Epävarmuus koskee myös monia yrittäjiä ja etenkin itsensä palkkio- tai apurahaperusteisesti työllistäviä (esim. freelancerit). Palkansaajista on toki Suomessa lähes 90 prosentilla varmahko työ, joskin osalla heistä on joko itse valittu tai pakotettu osa-aikatyö. 2010-luvulla eri oppilaitoksista valmistuneista yhä harvempi on päässyt suhteellisen turvatussa asemassa olevien joukkoon. Monilla heistä edessä on työttömyys, jatko-opiskelu tai epävarma itsensä työllistäminen. Viimeisen vuoden aikana tapahtunut noin yhden prosentin talouskasvu on parantanut tilannetta vain hitusen.

Mitä keskiluokka tarkoittaa? Ketkä siihen kuuluvat? Näihin kysymyksiin Siltala vastaa ytimekkäästi siten, että keskiluokalla ”hän tarkoittaa ylipäänsä niitä, jotka omalla työllään eläen ovat saavuttaneet säällisen aseman” (Siltala 2017, 7). Se eroaa yläluokasta, joka on kahminut lähes kaiken aineellisen varallisuuden; omistaahan globaalilla tasolla yksi prosenti ihmisistä reilusti enemmän kuin puolet maailman varallisuudesta. Yläluokan ei ole pakko tehdä työtä; sehän voi elää osinko- korkotulojen avulla ja erinäisten tekijänoikeuksien turvin. Keskiluokka erottautuu Siltalan mielestä myös alaluokasta, joka ei taloudellisesti kykene kohtuulliseen elämään eikä muutenkaan hallitse itseään, moraaliaan ja elämäntapojaan.

Siltala korostaa, että keskiluokkaa ei tule määrittää keskituloiseksi aikuisväestöksi, koska erilaiset keskiluvut (keskiarvot ja mediaanit) vääristävät tilannetta unohtaessaan mentaliteettiin ja elämäntapaan liittyvät asiat. Erityisesti Siltala painottaa keskiluokkaa määrittäviä henkisiä kriteereitä. Keskiluokkaan kuulumisen välttämättömänä – mutta ei riittävänä ehtona – on toki se, että taloudellinen perusta keskiluokkaiselle elämäntavalle on taattu. Monissa gallupeissa suomalaiset pitävät noin 2000 euron nettotuloja kuukaudessa tällaisena riittävänä tulona. Taloudellinen minimiehto ei riitä siihen, että kuulut keskiluokkaan. Jotta olisit keskiluokan jäsen, sinun tulee hallita elämääsi kokonaisvaltaisesti ja sinulla tulee olla usko tulevaisuuteen. Tähän liittyen sinun tulee Siltalan mukaan olla ahkera, kurinalainen, säästäväinen ja uusia asioita aktiivisesti oppiva. Samalla sinun tulee kokea, että työelämä ja koko yhteiskunta palkitsee ankaran ponnistelusi. Muodollinen koulutus, henkinen työ tai toimihenkilöasema eivät Siltalan tulkinnassa suoraan ratkaise keskiluokkaan kuulumista, vaan myös kouluja käymätön ruumiillista työtä tekevä palkkatyöntekijä tai yrittäjä voi kuulua keskiluokkaan sekä materiaalisesti että mentaliteetiltaan.

Siltalan mielestä länsimaiseen keskiluokkaan kuulumisen määreet, joiden yhdenkin puuttuminen pudottaa keskiluokasta, voidaan tiivistää seuraavasti: 1) Perusturvallisuus (etenkin riittävä taloudellinen toimeentulo), 2) odotushorisontti (työnteko kannattaa ja parempi tulevaisuus odottaa), 3) itsekontrolli ja 4) yksilölliset elämäntapavalinnat.

Suomessa keskiluokan nousu valtuokaksi, joka se edelleen Siltalan mukaan on, tapahtui toisen maailman sodan jälkeen maan vaurastumisen, teollistumisen (ja jälkiteollistumisen), hyvinvointivaltion poliittisen rakentamisen sekä kansallisen konsensuksen myötä. Tässä historiallisessa prosessissa yhteiskunta keskiluokkaistui mutta keskiluokkakin yhteiskunnallistui. Keskiluokkaa ei olisi syntynyt Suomessa ilman ammattiyhdistysliikettä, hyvinvointivaltiota ja suurta julkista sektoria.

Keskiluokka koostui toki itseensä uskovista yksilöistä, mutta he tekivät myös yhdessä töitä ammattijärjestöjen, kansalaisliikkeiden ja poliittisten puolueiden jäseninä. Rehellinen työ ja toiminta saivat vastakaikua: turvallisen ja hallitun elämän. Työelämä, talous ja yhteiskunta koettiin rakenteellisesti reiluiksi. Yhteiskunta ei ollut yksilöiden välistä sotaa ja eloonjäämiskamppailua.

Historian tutkijana Siltala on paitsi menneen maailman myös nykyisyyden tutkija. Etenkin luvussa *Keskiluokkaisen yhteiskunnan historialliset hetket* Siltala kurkottaa myös tulevaisuuteen tarjoten seuraavat vaihtoehtoiset kehityssuunnat: 1) Markkinaehtoisen kasvun käynnistimen kilpailukyuhrausten palkaksi, 2) työn halventuminen ja viihteen turruttama kasti yhteiskunta, 3) julkisten investointien ja työllistämisen rahoittaminen sekä talouskasvun aikaansaaminen pääomaverotusta kiristämällä tai setelirahoituksella ja 4) tuottavuusvoittojen ja työn uusjako nykyistä tasaisemmin markkinoita ohjaten.

Siltalan kirjan paras anti on siinä, kuinka se jäsentää työelämän huonontumisen, talouden epävarmuuden ja koko elämän perusteiden järkkymisen keskiluokkaista kokemista niin meillä kuin muissa rikkaissa maissa ja etenkin Yhdysvalloissa. Siltala esittää, että keskiluokkaisen aseman haurastuminen oli yksi perussyistä kannattaa Trumpia USA:n presidentin vaaleissa ja Brexitiä Isonsa-Britanniassa. Tunnukset ”Make America great again” ja ”Take back your control” loivat uskoa saavuttaa uudelleen turvallinen talous ja kontrolloitu perinteinen elämäntapa.

Siltalan analyysistä koskien keskiluokan reagointitapoja työelämän ja maailman uusiin myllerryksiin löydän itse seuraavat perustyyppit: a) yksilöllinen syrjäytyminen ja vetäytyminen muun muassa uupumisen ja masentumisen myötä, b) jatkuva yksilöllinen muokaus työmarkkinoiden vaatimusten mukaisesti ja usko omaan pärjäämiseen, ja c) mielenkiinnon siirtäminen vapaa-aikaan, omaan itseensä ja lähisuhteisiin. Voit hallita elämääsi marjametsässä ja minätekniiikan keinoin

vaikkapa joogan tai lyhytterapian avulla. Ja d) yhteiskunnallinen ja poliittinen vastarinta, joka on näkynyt etupäässä keskiluokkaisissa oikeistopopulistisissa liikkeissä ja etenkin nuoren ja hyvin koulutetun keskiluokan uudenaikaisissa vasemmistolaisissa poliittisissa liikkeissä (esim. Occupy-liike ja Sandersin tukijoukot USA:n presidentin esivaaleissa viime vuonna).

Siltalan kirja lienee tarkoitettu samanaikaisesti sekä tutkijoille että ”valistuneelle keskiluokalle”. Tutkijat jaksanevat käydä läpi koko kirjan alusta loppuun ja luku luvulta. Jälkimmäistä lukijatyyppiä edustavalle suositelen aluksi koko tekstin silmäilyä ja sen jälkeen tutustumista vain niihin päälukuihin, joiden aihepiireistä lukija on erityisesti kiinnostunut. Minusta kirjan paras anti on pääluvuisissa *Lyhenevä perspektiivi* ja *Riittämättömän häpeän säätely*. Sisällöllisesti minua pääluvuisissa *Statuksen tukemista ryhmään kuulumiselle* häiritsi Siltalan oma ”keskiluokkainen moralismi” (suvaitsevainen suvaitsemattomuus) ja eronteko populistisista ryhmäsieluista. Eikä

kuitenkin keskiluokka ja keskiluokkainen hyvinvointiyhteiskunta ole pelastettavissa vain oikeisiin ryhmiin kuulumisella, yhteiskunnallisella osallistumisella ja jopa luokkamppailujen avulla?

Muodollisesti kirja on turhan pitkä ja raskaslukuinen. Akateemisella ajatusvirtatekniikalla kirjoitettu lähes viisisataasivuinen teos olisi voinut olla vaikkapa vain kolmesataasivuinen, jos Siltala olisi käyttänyt itsekriittistä karsintaa ”Kill your darlings” -periaatetta noudattaen. Tämänkaltainen lyhytversio ei välttämättä olisi ollut tietoarvoltaan yhtään nykyistä keveämpi, mutta kenties lukijaa houkuttelevampi ja koukuttavampi.

Kaikesta huolimatta keskiluokkainen ponnistelu tutustua ja lukea *Keskiluokan nousu, lasku ja pelot* kannattaa. Se on osuva aikalaianalyysi haurastuvan keskiluokan mielenliikkeistä, edelleen jatkuvan finanssikapitalismin kriisin oloissa, keskinkertaisuuden käydessä riittämättömäksi.

Ikka Pirttilä